

2024-03-27

Vårt dnr: 568/2023

Ert dnr: Ku2323/01093

Remissvar över betänkandet Kultursamhället – utvecklad samverkan mellan stat, region och kommun (SOU 2023:58)

Sammanfattning

- Stiftelsen Upplandsmuseet anser att en utvidgning av kultursamverkansmodellen inte får hota de verksamheter som redan finns i modellen. För att de regionala museerna ska kunna uppfylla målen i kulturpolitiken behöver därför uppräknings- och statliga medel inom kultursamverkansmodellen återställas. Nya verksamheter och aktörer som eventuellt tillförs i modellen måste ha ytterligare finansiering.
- Att styra om medel från stöd till vissa icke-statliga kulturlokaler till ett nytt samverkansstöd skulle slå hårt mot läns museer, som idag kan använda detta för underhåll av sina byggnader.
- Både kulturarvs- och hemslöjdsverksamhet måste fortsätta att vara utpekade områden inom den regionala kulturen för att tydliggöra att regioner ska finansiera dessa verksamheter.
- Då varken regioner eller Kulturrådet har sin huvudkompetens inom kulturarvsområdet respektive slöjdområdet, ser vi behov av dialoger även med expertmyndigheterna Riksantikvarieämbetet och Nämnden för hemslöjdsfrågor.
- Vi instämmer i förslaget att lagstifta om att politiken inte ska styra innehållet i kulturverksamheter. Vi påtalar dock att hur det ska ske är otydligt samt att kulturhistoriska museer och hemslöjdsområdet inte använder konceptbegreppet.
- I kapitel 10 utvecklar utredningen områden som inte ingår i kulturpolitiken idag, men som har stor bäring för delaktighetsmålet. Vi påtalar att de regionala museernas kulturmiljöarbete inte får något utrymme när gestaltad livsmiljö behandlas och att det omfattande arbete som sker med barn och unga vid läns museer inte får något utrymme när skolan som kulturinstitution behandlas.

Inledning

Stiftelsen Upplandsmuseet har tagit del av *Kultursambället – utvecklad samverkan mellan stat, region och kommun* (SOU 2023:58) och välkomnar möjligheten att lämna synpunkter på utredningens förslag.

Stiftelsen Upplandsmuseet är ett regionalt museum för Uppsala län. Museet bedriver museiverksamhet med samlingsförvaltning, utställningar, pedagogik, forskning, kulturmiljö och arkeologisk uppdragsverksamhet. Den regionala hemslöjdsverksamheten är förlagd till Stiftelsen Upplandsmuseet, varför vi agerar inom två av de idag utpekade kulturområdena inom kultursamverkansmodellen. Det svar vi härmed lämnar omfattar därför båda dessa områden.

Stiftelsen Upplandsmuseet har flertalet publika platser i form av två museibygnader, ett friluftsmuseum, en museivåning i form av ett professorshem och en verksamhetslokal för slöjd. Museet har en välutvecklad interaktion med hembygdsrörelsen och slöjdsrörelsen, två av civilsamhällets stora och folkliga organisationer.

Övergripande kommentar

Den ekonomiska situation som skapats med låga och därefter avstannade uppräkningsanlag ger stora problem för båda de två kulturområden som Stiftelsen Upplandsmuseet bedriver verksamhet inom, det vill säga museiverksamhet och museernas kulturmiljöarbete samt främjande av hemslöjd. Att i detta läge diskutera en utvidgning där fler kulturområden och fler aktörer kan införlivas är inte realistiskt, såvida det inte tillförs extra medel. Staten måste först garantera att existerande verksamheter inom kultursamverkansmodellen kan utföra hela sitt uppdrag innan modellen kan expandera.

Länsmuseer är betydande aktörer i den regionala kulturen, och åtnjuter stort förtroende hos regionernas invånare. Som förvaltare av regionens kulturarv är vi en omistlig resurs för individ och samhälle. Stiftelsen Upplandsmuseet möter regionens invånare i utställningar, via pedagoger, slöjdkurser, föredrag, i rådgivande verksamhet samt genom den publika samlingsdatabasen. Hemslöjdsverksamheten skapar den grundläggande infrastrukturen för såväl civilsamhället som för yrkesverksamma slöjdaktörer i länet. Denna omfattande verksamhet gör Stiftelsen Upplandsmuseet till en tillgänglig och mångfacetterad kulturinstitution. Den tyngd som de regionala museerna har i det regionala kulturlivet hotas dock av den minskande finansieringen.

9.1 Ett vidgat system för kultursamverkan

Utredningen vill ersätta den nuvarande kulturplanen med en kultursamverkansplan, både för att bespara administrativt arbete och för att vitalisera dialogerna regionalt. Vi vill se framtida dialoger med stor förståelse för den komplexa och omfattande verksamhet som ett regionalt museum bedriver. För oss som kulturhistoriskt museum är den basala infrastrukturen i form av samlingsförvaltning, samlingsutveckling och långsiktigt kunskapsarbete inom områden som arkeologi, kulturmiljöarbete och forskning avgörande för förnyelse och kvalitet. Dessa frågor måste få ta större plats i dialogerna.

Vi instämmer i att löpande dialoger ger bättre förutsättningar för att skapa förståelse för museers totala verksamhet, men vill samtidigt framhålla att regioner ibland saknar strategier med kompetens inom området kulturarv respektive hemslöjd. Kulturrådet har inte heller sin huvudkompetens i dessa frågor. En konsekvens av detta är till exempel att grundläggande arbete med samlingar och större kunskapsinsatser har en tendens att underordnas satsningar på publika arenor, vilket i det långa loppet kan komma att hota museernas grundläggande uppdrag som förvaltare av kulturarv. Vi ser därför att direkta dialoger med relevanta myndigheter har ett stort värde, företrädesvis Riksantikvarieämbetet och Nämnden för hemslöjdsfrågor.

9.2 Villkor för fördelning av statsbidrag

Vi instämmer i förslaget att i lag fastställa att politiker inte ska styra innehållet i de kulturverksamheter som får medel genom kultursamverkansmodellen. Vi anser däremot termen ”konstnärlig frihet” olycklig, då varken kulturarvsinstitutioner eller hemslöjdsområdet använder konceptet om sin verksamhet. Vi befärrar också att regionernas möjligheter att styra *hur* kulturinstitutionernas frihet ska garanteras dessvärre kan lämna öppet för tolkningar där en politisk styrning av innehållet trots allt kan ske. Museilagen (2017:563) 5§ fastställer att museet själv bestämmer över innehållet i verksamheten. De sätt som innehållslig frihet garanteras av regionerna måste överensstämma med museilagen.

9.3 En breddad modell med en ny anslagsstruktur

Vi instämmer i att fortsatt medelstildelning av staten bör ske utifrån historiska nivåer, men ser på sikt att det finns en rimlighet i att se över den regionala fördelningen. Erbjudande av rikt kulturliv och en god finansiering hänger samman. Som utredningen konstaterar (kapitel 5.2) finns inget ekonomiskt utrymme för omfördelning mellan regionerna. Det finns dock behov av att utreda och därefter motivera de

regionala skillnader som existerar på ett transparent sätt, och eventuellt göra en framtida justering av dessa skillnader med extra tillskjutna medel.

Idag sker äskanden av medel från Statens kulturråd innan Region Uppsala har haft överläggningar om kommande års verksamhet och budget med Stiftelsen Upplandsmuseet. I samband med en eventuell övergång från ett äskande av medel till ett samverkande mellan stat och region behöver regionerna i sin tur se över när i tid dialoger med de regionala aktörerna sker.

Utredningen vill inte lika tydligt som idag avgränsa medel i kultursamverkansmodellen till de åtta utpekade kulturområdena. Stiftelsen Upplandsmuseet ser tvärtemot utredningens förslag att det finns behov av att tydligare framhålla vilka kulturområden som kan och ska finansieras genom kultursamverkansmodellen. Vi anser det nödvändigt att fastställa att regionerna *ska* bedriva verksamhet inom kulturarvsområdet, och att det ska innehålla en verksamhet som samstämmer med museilagens skrivningar. Det behöver därför förtydligas att varje region måste finansiera ett regionalt museum och att den grundläggande infrastrukturen på museer behöver tillräcklig finansiering. Risken är annars att den regionala museiverksamheten med sina specifika verksamheter, villkor och behov inte synliggörs inom kultursamverkansmodellen. Likaså behöver det fastslås att regionerna ska bedriva hemslöjdsverksamhet. Slöjden är ett för offentliga aktörer relativt okänt område, men har ett stort och spritt folkligt utövande.

Vi anser att förslaget om att utvecklingsbidraget i högre utsträckning ska kunna användas för verksamheter som med tiden kan inlemmas i ordinarie anslagsgivning är problematiskt, såvida det inte tillkommer finansiering för detta. Nya kulturverksamheter i samverkansmodellen måste vara finansierade. Att öppna för möjligheter för nya kulturverksamheter att införlivas i kultursamverkansmodellen är viktigt för en levande och tillgänglig kultur, men får inte ske på bekostnad av de existerande verksamheterna. Som utredningen också konstaterar, får de stora institutionerna svårigheter att uppfylla sitt uppdrag om budgeten minskar.

Vi är positiva till intentionen med ett inrättande av samverkansstöd, men då behöver det tillföras nya medel. Förslaget till ett samverkansstöd om det finansieras genom indragning av stödet till vissa icke-statliga kulturlokaler ser vi emellertid som problematiskt. Som utredningen visar är läns museer en stor mottagare för stödet, och en omfördelning av dessa medel skulle slå hårt mot en sektor som har stora besöksgrupper, stora lokaler men ansträngd ekonomi, och därigenom små möjligheter till satsningar i sina lokaler. Stödet gör med andra ord stor nytta i kulturpolitiken redan idag.

Utredningen beskriver det som att den låga uppräkningsgraden gjort att modellen konserverat det regionala kulturutbudet, och hänvisar till svårigheten att effektivisera kultursektorn. Vi påpekar att det i praktiken har varit svårt att göra om nedskärningar eftersom den årliga uppräkningsgraden inte följer med kostnadsökningar. Det finns genom detta en risk för att regionala och statliga museer får olika ekonomiska utveckling då anslagens uppräkningsgrad följer olika system i stat respektive kultursamverkansmodellen. Uppräkningsgraden av statsbidragen måste därför återställas.

9.5 Utvecklade dialogformer

Utredningen vill utveckla dialogformer på regional nivå så att även de kommuner som kan ingå i modellen deltar i dialogerna. Vi anser att institutioner med ett regionalt uppdrag, så som länmuseer, måste fortsätta att ha regionen som huvudsaklig samtalspartner. Som påtalats finns det behov av att stärka kulturarvs- och hemslojddkompetens hos regionerna, vilket medför att om fler samtalspartner involveras i nuvarande läge kommer möjligheten att få gehör för museers specifika villkor ytterligare försvåras. Det framgår heller inte i utredningen hur de utvecklade dialogerna är tänkta att fungera.

10.2 Gestaltad livsmiljö

Vi konstaterar att utredningen inte nämner de regionala museernas kulturmiljöarbete när politikområdet gestaltad livsmiljö behandlas. Kulturmiljöarbetet finns redan idag i gränslandet mellan samhällsplanering och kulturpolitik. Vi instämmer i att den byggda miljön är en ständigt närvarande kulturform som alla tar del av, och ser museernas kulturmiljöarbete som en bärande del för förståelse av estetiska, historiska, ekologiska och sociala samband genom den byggda miljön. Det finns med andra ord fler kulturområden än konst som i hög grad berörs av detta politikområde. En revidering av skönhetsparagrafen i plan- och bygglagen behöver en tydlig skrivning om kulturmiljöers värden, där kulturella aspekter också handlar om välbevarade kulturmiljöer.

10.3 Kulturinstitutionen skolan

Skolan lyfts fram som ett område viktigt för realiserandet av kulturpolitiken, och då inte minst för delaktighetsmålet. Utredningen framhåller främst de estetiska ämnens betydelse för att ge alla svenska barn tillgång till kultur, men vill vidga skolans roll som kulturinstitution till att även inkludera områden som läsande och skrivande, samt den bredare bildningen.

Även om skolans roll som arena för bildning är vagt uttryckt i utredningen, vill vi påtala att de kulturhistoriska museerna är en samarbetspart för skolor idag. De regionala museerna har stor pedagogisk kompetens och erbjuder ämnesövergripande verksamhet för skolans alla åldrar i hela landet. Hemslöjdskonsulenter initierar slöjdverksamheter för barn och unga i regioner. Denna verksamhet har bäring för fler av läroplanens ämnen än vad som uttryckligen nämns. Det är inte bara en fråga om estetiska ämnen, utan även om samhällsvetenskapliga, naturvetenskapliga, matematik och språkvetenskapliga ämnen.

Beslut i detta ärende har fattats av museichef Stefan Lundblad efter föredragning av handläggare Cecilia Bygdell. I den slutliga handläggningen av ärendet har stabschef Pernilla Klingofström deltagit.